
СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРАКТИЦІ УПРАВЛІННЯ

УДК 33.1 (045)

І. Ф. ГНИБІДЕНКО,
*професор, доктор економічних наук,
завкафедрою управління персоналом та економіки праці
Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України,*
А. Д. РУСНАК,
*кандидат економічних наук,
заввідділом проблем зайнятості та соціального захисту сільського населення
НДІ праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики України та НАН України
(Київ)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ НА СЕЛІ: ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Уперше обґрунтовано методичні засади щодо впровадження в практику основних напрямів детінізації суб'єктів господарювання на селі та визначено оптимальні шляхи подолання неформальної зайнятості сільського населення.

Ключові слова: сільський ринок праці, неформальна зайнятість, сільське населення, особисте селянське господарство, товарне виробництво, тінізація доходів.

I. F. GNYBIDENKO,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Chair of Personnel Management and Labor Economy,
Institute of Personnel Training,
State Employment Service of Ukraine,*
A. D. RUSNAK,
*Cand. of Econ. Sci.,
Head of the Department of Employment Problems and Social Protection of Rural Population,
Institute of Labor and Employment of Population,
Ministry of Social Policy of Ukraine and the NASU
(Kyiv)*

TRANSFORMATION OF THE LABOR MARKET IN VILLAGES: PERSPECTIVES OF THE OPTIMIZATION OF A NONFORMAL EMPLOYMENT OF THE RURAL POPULATION

For the first time, methodical principles as for the introduction of the main directions of a deshadownness of economic entities in practice in villages are substantiated, and the optimum ways to overcome the nonformal employment of the rural population are determined.

Keywords: rural labor market, nonformal employment, rural population, individual farm, commodity production, shadowness of incomes.

Наукові дослідження питань функціонування та перспектив розвитку ринку праці в сільській місцевості України вказують на їх виняткову

Гнибіденко Іван Федорович (Gnybidenko Ivan Fedorovych) – e-mail: kypek@ukr.net;
Руснак Афанасій Дмитрович (Rusnak Afanasii Dmytrovych) – e-mail: ndinstitut@infocom.kr.ua.

важливість у становленні ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки, який повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку в продовольстві, забезпечити багатокладність та пріоритетність підтримки господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, об'єднати право на землю з працею на ній, а також мати власні економічні інтереси, які передбачають соціальну відповідальність перед суспільством.

За час переходу до економіки ринкового типу середньооблікова кількість найманих працівників у підприємствах сільського господарства та пов'язаних з ним послуг скоротилася з 4881 тис. осіб у 1990 р. до 625,3 тис. у 2012 р., або майже у 7,8 раза [1]. Фактично в країні знизилася виробництво цукрових буряків, ліквідовано льонарство, хмелярство, тютюнництво та інші трудомісткі галузі, які налічували тисячі робочих місць. Удвічі скорочено виробництво тваринництва. Як результат, більшість селян були звільнені з реформованих підприємств, а у 2008 р., з метою подолання наслідків фінансово-економічної кризи, їх було віднесено до категорії самозайнятих, витіснено в особисті селянські господарства (ОСГ) та позбавлено належного захисту від безробіття.

Матеріали вибірових обстежень домогосподарств з питань економічної зайнятості населення дають можливість визначити їх чисельність в особистих селянських господарствах, яка, за підрахунками, становить від 2,2 до 2,7 млн. осіб. Зайняті в ОСГ нині становлять майже 77% загальної кількості зайнятих в аграрній сфері і приблизно 40% від усього зайнятого сільського населення. Член-кореспондент НААН України І.В. Прокопа у цьому зв'язку зазначає: "Підвищення соціальної значимості праці в особистих селянських господарствах тісно пов'язане з подоланням синдрому "підсобності" цих господарств і становленням частини з них як повноцінних економічних суб'єктів. Йдеться про виокремлення прошарку товарних селянських господарств, які набиратимуть рис сімейних ферм, схожих з тими, що існують у розвинених країнах світу. Цей процес уже відбувається і сьогодні близько 20% сільських домогосподарств відповідають світовим критеріям віднесення їх до фермерських господарств. Тому, на порядку денному стоїть питання про формування організаційно-економічних механізмів, спрямованих на повнішу інтеграцію товарних селянських господарств в ринкову систему функціонування аграрного сектора економіки" [2].

Протягом 2012 р. на обліку в Державній службі зайнятості України перебувало 188,5 тис. безробітних з числа сільських мешканців, або 40,3% усіх зареєстрованих *. Особливо поширеною серед сільського населення є неформальна зайнятість. Так, частка зайнятих у цьому секторі осіб у 2011 р. становила 48,3% від загальної кількості зайнятого сільського на-

---

* Ринок праці України у 2012 році : аналіт.-стат. зб. — К. : Державний центр зайнятості Мінсоцполітики України, 2013. — 303 с.

селення, тоді як відповідний показник для міського населення дорівнював 11,5%.

Проблема неформальної зайнятості, за великим рахунком, була і залишається у центрі уваги науковців, державних і громадських діячів. Нею постійно переймаються такі міжнародні організації, як ООН, МОП та ін. Цим питанням присвячено дослідження багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких В.Г. Андрійчук, В.С. Дієсперов, І.М. Демчак, Л.В. Забуранна, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.М. Могильний, М.К. Орлатий, І.В. Прокопа та інші. Більшість з них схиляються до думки, що неформальна зайнятість – це дозволена законодавством трудова діяльність, яка не обраховується статистикою, а отримані при цьому доходи не декларуються і не оподатковуються. З огляду на значне поширення такої діяльності, прийнято виділяти окрему сферу економіки, яка дістала назву “неформальний сектор економіки”. На думку фахівців, основними причинами неформальної зайнятості є низький рівень зарплат в офіційному секторі економіки, значне податкове навантаження на фонд заробітної плати, високий рівень бідності тощо. Великі масштаби такого виду діяльності негативно впливають на стан ринку праці, зокрема, на формування трудової моралі, спричиняють втрату працівниками кваліфікації тощо.

Згідно із статистичними даними, у 2012 р. в Україні кількість зайнятих у неформальному секторі економіки дорівнювала майже 4,7 млн. осіб, або 22,9% загальної чисельності зайнятого населення віком 15–70 років. Найбільшого поширення така діяльність набула в сільській місцевості (понад 3 млн. осіб). Іншими словами, нині майже кожна друга зайнята сільська людина працює у неформальному секторі сільської економіки. Основною причиною такого негативного явища є суттєві прорахунки при проведенні аграрної реформи. Новостворені недержавні сільськогосподарські підприємства дістали занадто велику економічну свободу і практично не несуть відповідальності за соціальні проблеми села. Аналіз їхньої роботи показує, що для отримання гарантованих прибутків вони суттєво скоротили (і навіть зовсім ліквідували) трудомісткі галузі, що і спричинило масове скорочення робочих місць і штатного персоналу. Якщо у 2000 р. середньооблікова чисельність найманих працівників тут становила 2 млн. 551 тис. осіб, то у 2012 р. – лише 700,9 тис. осіб, тобто за 12 років кількість працюючих зменшилась у 3,6 раза, або на 1,85 млн. осіб. Зазначимо, що саме у період аграрних перетворень відбулася легалізація прихованого безробіття. Негативна ситуація на сільському ринку праці ускладнилася ще й тим, що у село повернулася значна частина сільських мешканців, які працювали у містах, але виявилися звільненими внаслідок економічної кризи. Ці та інші причини призвели до відчутного загострення проблеми зайнятості сільського населення. Не маючи змоги працевлаштуватися в новостворених аграрних підприємствах, багато хто став самозайнятим в ОСГ.

Слід наголосити, що чинне законодавство України багато в чому сприяло розвитку ОСГ. Зокрема, Указом Президента України * було надано право розширювати особисті підсобні господарства (ОПГ) за рахунок приєднання земельних часток (паїв), виділених селянам у натурі. Одночасно, відповідно до нового Земельного кодексу України **, з жовтня 2001 р. норма площі земельної ділянки, що безоплатно переходить у власність громадян для ведення ОСГ, була збільшена з 0,6 до 2 га. Ці та інші загальнодержавні заходи дозволили розширити земельні володіння та обсяги економічної діяльності господарств населення. Як показують дослідження, нині в багатьох сільських домогосподарствах площі земельних угідь сягають 40–60 га. Це свідчить про те, що на селі відбулася трансформація великої частини ОСГ у значно більші за обсягом діяльності форми одноосібного господарювання сімейного типу. Переважну частину (40–60%) вирощеної продукції вони направляють на реалізацію, щороку виробляючи майже половину сільськогосподарської продукції України. У 2012 р. сільськогосподарські підприємства в основному вирощували зернові та зернобобові культури (78%), цукрові буряки (91,3%), м'ясо (забійною вагою – 57,5%), а у господарствах населення було сконцентровано виробництво картоплі (96,7%), овочів (85,7%), плодів та ягід (81,6%), молока (77,7%), вовни (85,1%), меду (98%) тощо.

Але на шляху становлення та розвитку селянських господарств існує чимало проблем. На селі де-факто з'явилися нові форми господарювання, які у багатьох випадках за обсягами земельних угідь відчутно перевищують фермерські господарства. За нашими підрахунками, доходи членів багатьох ОСГ є значно більшими за середній рівень заробітної плати найманих працівників сільськогосподарських підприємств. Проте тінізація діяльності селянських господарств призводить до розширення неформальної зайнятості на селі.

На жаль, чинне законодавство не зовсім чітко врегулювало ці питання і фактично сприяє поширенню неформальної зайнятості у дрібно-товарних селянських господарствах. Відбулося змішування назви та сутності різних за величиною форм ведення дрібних селянських господарств. У Земельному кодексі України взагалі відсутні такі поняття, як "особисте підсобне господарство" та "одноосібне сімейне господарство". Натомість запроваджено новий термін – "особисте селянське господарство". При цьому відсутні будь-які його тлумачення та визначення. Правда, згодом в іншому Законі України *** було зроблено спробу виправити цей недолік. Проте, на наш погляд, цей законодавчий акт не тільки не додав ясності, а і, навпаки, вніс багато плутанини у ці питання. Головна вада полягає в

---

* Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки : Указ Президента України від 03.12.1999 № 1529/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.

** Земельний кодекс України (із змінами) : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

*** Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 232 (із змінами).

тому, що при визначенні поняття ОСГ у законі фактично збережено всі ознаки, які були притаманні особистому підсобному господарству. Так, у ст. 5 цього закону зазначається, що діяльність ОСГ здійснюється з метою задоволення власних потреб, а для його ведення “використовуються земельні ділянки не більше 2 гектарів”. Одночасно тут же є твердження, які заперечують цю норму. Зокрема, наголошується, що земельні угіддя ОСГ можуть бути збільшені до невизначених розмірів за рахунок отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю), успадкування земель членами домогосподарства тощо. Крім того, закон не заперечує право ОСГ брати землю в оренду і т. д.

Як уже зазначалося, земельні угіддя більшості ОСГ сягають десятків гектарів, і вони виробляють продукцію вже не стільки для власного споживання, скільки для продажу. Зважаючи на це, незрозумілим є положення ст. 1 даного закону про те, що ОСГ не є суб'єктами господарювання, не повинні реєструватись як юридичні особи, а їх діяльність не відноситься до підприємницької. Проте, згідно із статистичними даними, у 2012 р. майже 21% фермерських господарств України мали у своєму володінні не більше 10 га землі і при цьому законодавчо були визнані суб'єктами господарювання та зареєстровані як юридичні особи.

Таким чином, унаслідок недосконалості чинного законодавства відбулося змішування понять ОПГ, ОСГ та новоутворених одноосібних господарств товарного типу. Невизначеність їх юридичного статусу дозволяє їм працювати без належних реєстрації, обліку та контролю за їх діяльністю. У них, як правило, відсутні банківські реквізити, а економічні розрахунки здійснюються готівкою. Усе це сприяє тінізації їх діяльності та найманню робочої сили без відповідного оформлення трудових відносин. Абсолютна більшість особистих селянських господарств не сплачує єдиного соціального внеску, а зайняті там працівники є соціально незахищеними.

Проведені нами дослідження дають можливість сформулювати такі концептуальні засади щодо основних напрямів детінізації діяльності суб'єктів дрібнотоварного господарювання, регламентації зайнятості та доходів населення, яке працює в неформальному секторі сільської економіки:

по-перше, у законодавчому порядку слід розмежувати діяльність одноосібних (сімейних) селянських господарств та особистих селянських господарств. До перших слід відносити ті господарства, які ведуть свою діяльність на земельних ділянках площею понад 2 га і виробляють значну частину продукції для реалізації (тобто як товарну). Можливі й інші додаткові критерії: наявність та кількісні показники худоби, птиці, бджолосімей тощо. Другу групу – особисті селянські господарства – не слід розглядати як суб'єкт господарювання, адже вони, як правило, мають на меті ведення додаткової господарської діяльності (на умовах вторинної зайнятості) та отримання продукції в основному для власного споживання. Земельні ділянки для такої діяльності не повинні перевищувати 2 га;

по-друге, законодавчо врегулювати діяльність одноосібних селянських господарств, а саме: ті ОСГ, які нині мають у своєму володінні більше 2 га землі, повинні зареєструватись як фермерські господарства і оформити свою діяльність відповідно до Закону України "Про фермерське господарство" * (мати банківські рахунки, належним чином проводити облік та розрахунки своєї діяльності, оформляти трудові відносини та здійснювати соціальне страхування своїх членів та найманих працівників). До складу земель таких новостворених фермерських господарств слід включати:

- земельні ділянки, які надані сім'ї для ведення ОСГ;
- земельні частки (паї), які члени домогосподарства вилучили в натурі (на місцевості) і на яких господарюють усією сім'єю (одноосібно);
- землі, які члени сім'ї отримали у спадок і фактично на них господарюють;
- земельні ділянки, які подаровані членам сім'ї і на яких вони спільно господарюють.

Такі заходи дозволять чіткіше ідентифікувати діяльність дрібнотоварних сільськогосподарських товаровиробників і вивести їх діяльність з тіні. Зокрема, необхідно законодавчо закріпити, що члени ОСГ (тобто тих домогосподарств, що мають земельні ділянки до 2 га) не повинні розглядатись як зайняті особи. Члени ж і залучені працівники новостворених фермерських господарств (тобто тих, які володіють землями понад 2 га) повинні бути визнані зайнятими особами. Таке законодавче врегулювання юридичного статусу відкриє шлях до організаційно-економічної підтримки дрібних селянських господарств. А це, у свою чергу, спонукатиме зайнятих тут працівників до більш активної участі в системі соціального страхування.

За нашими розрахунками, у результаті таких законодавчих змін в Україні додатково буде створено щонайменше 250–300 тис. дрібних (сімейних) фермерських господарств. До речі, в багатьох європейських країнах значного поширення набули саме невеликі за площею земельних угідь фермерські господарства: у Чехії – 2–10 га, Польщі – 6–7 га, Румунії – 4 га і т. д. Граничні показники, в разі досягненні яких домогосподарства трансформуються у фермерські, становлять у Німеччині 1 га ріллі, Греції – 0,1 га, Данії – 5 га тощо.

На наш погляд, для стимулювання легальної трудової діяльності новостворених фермерських господарств їм необхідно організувати режим найбільшого сприяння, а саме:

- господарства, які володіють землею площею від 2,1 до 10 га, повинні бути звільнені від сплати прибуткового податку на 3–4 роки;
- господарства з площею землі 10,1 га і більше слід звільнити від оподаткування терміном на 2 роки.

---

* Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 45. — Ст. 363 (із змінами).

Крім того, всі новостворені фермерські господарства мають бути звільнені від будь-яких плат за їх реєстрацію як суб'єктів господарювання. Такі заходи дозволять значно підвищити економічну активність сільського населення, знизити безробіття та скоротити обсяги так званої неформальної зайнятості в сільській місцевості, а головне – забезпечити надійний соціальний захист осіб, які нині працюють у сфері дрібнотоварного сільського господарства.

Той факт, що саме неформальний сектор здебільшого став місцем прикладання праці майже для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів (порівняно з кожним десятим у міських поселеннях), засвідчує доволі несприятливу кон'юнктуру на сільському ринку праці. За оцінками експертів, рівень тінізації вітчизняного аграрного сектору перебуває в діапазоні 15–20%. Це визначає і нелегальну зайнятість сільського населення. У віковій групі 15–49 років рівень зайнятості селян у неформальному секторі в 3,5 раза, а в групі 50–70 років – у 5 разів перевищує відповідний показник для мешканців міст*. Йдеться про незареєстровані виробничі одиниці домогосподарств, про фізичних та юридичних осіб, які працюють без укладання трудових договорів, про неліцензовану діяльність у сфері заготівлі та продажу ягід, грибів, деревини, риби тощо.

Зазначимо, що подолати неформальну економічну діяльність можна тільки на основі кардинального розв'язання проблеми зайнятості сільського населення. З цією метою слід створити повноцінний ринок праці у сільській місцевості. Вирішення цього питання тісно пов'язане з проблемами комплексного розвитку українського села, формування належних умов для функціонування підприємств і високоефективних робочих місць. Для цього необхідно запровадити більш прогресивні форми високотоварного виробництва, стимулювати його економічне зростання, а головне – відновити і розширити трудомісткі галузі сільського господарства. Мова йде про розвиток у сільськогосподарських підприємствах тваринництва, птахівництва, овочівництва, садівництва, хмелярства та ін., які забезпечать створення мережі нових робочих місць для селян.

Водночас на селі слід сформувавши умови для розширення різних видів самостійної зайнятості населення. Для цього необхідно запровадити пільги та преференції, які застосовуються у багатьох країнах світу. Йдеться про такі економічні умови, за яких господарствам буде не вигідно виплачувати заробітну плату “в конвертах”. Це дозволить забезпечити працівникам гідні пенсії та соціальний захист. Такими заходами можуть бути, зокрема, встановлення менших, ніж передбачено чинним законодавством України, ставок страхових внесків дрібних селянських господарств та їх поступове збільшення, компенсація таких знижок державою тощо. Даний досвід успішно застосовується у країнах ЄС і дає позитивні результати.

---

* Регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектору України : аналіт. записка НІСД при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles /1107/>.

Крім того, для формування повноцінного сільського ринку праці слід розпочати розвиток нових, не традиційних для села продуктивних сил — різних видів несільськогосподарської діяльності: створювати малі та середні підприємства з переробки і зберігання сільськогосподарської сировини, ремонту техніки, будівництва доріг, пошиву і ремонту одягу та взуття тощо. Це дозволить всіляко залучити той надлишок робочої сили, який нині є на селі.

З метою забезпечення умов для запобігання тінізації економіки, стимулювання сільського населення до легальної продуктивної зайнятості та створення сприятливого інвестиційного клімату в законодавчому порядку слід запровадити комплекс інструментів і важелів, у тому числі щодо підтримки цін на сільськогосподарську продукцію, дотацій та субсидій товаровиробникам, пільгового кредитування та оподаткування доходів сільськогосподарських підприємств тощо. Вважаємо, що принципи і форми державної підтримки сільського господарства, які успішно застосовуються у країнах ЄС, можуть бути враховані в Україні при розробці загальнодержавних заходів щодо регламентації діяльності населення, зайнятого у неформальному секторі сільської економіки України. Тінізація сільської зайнятості підвищує навантаження на фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, з яких відповідні особи отримують кошти як малозабезпечені або безробітні. Наслідком витіснення селян з підприємницького сектору сільського господарства, неповного заміщення вартості реально спожитої робочої сили є посилення міграційних процесів серед сільського населення, зростання бідності та деградація людського капіталу села.

Залишаються невирішеними проблеми розвитку сільського туризму, серед яких відсутність реального доступу до дешевих і пільгових кредитів, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність комплексного навчання, консультування господарів — власників садиб, низька якість інформаційно-реklamних матеріалів з пропагування цього напрямку діяльності сільських жителів. Є всі підстави стверджувати, що в найближчі роки забезпечення сталого розвитку села, активізація його людського і соціального капіталу, подолання безробіття та злиденності селян будуть найголовнішими проблемами нашої держави. Якщо ними не займатися, то вітчизняне деіндустріалізоване і напівреформоване сільське господарство стане серйозною загрозою національним інтересам.

Світовий та європейський досвід доводить, що нові робочі місця у сільській місцевості створюються завдяки вдосконаленню структури зайнятості, зокрема диверсифікації виробництва господарюючими суб'єктами, розвитку неаграрних видів діяльності тощо. Отже, необхідно внести істотні зміни до аграрної політики, спрямувавши заходи державного регулювання аграрного сектору на:

— відновлення багатогалузевого сільськогосподарського виробництва, відродження його трудомістких галузей, формування потужного сегмента органічного сільського господарства;

– створення сприятливих умов для розвитку сімейних фермерських господарств, інших форм малого підприємництва, запровадження спеціальних програм підтримки їхньої конкурентоспроможності (мікрокредитування, партнерство і кооперація, диверсифікація зайнятості та доходів сімейних господарств тощо);

– формування в сільській місцевості системи агросервісу, інфраструктури виробничого і соціального призначення, підприємств переробки сільськогосподарської продукції, власної торговельної мережі сільськогосподарських підприємств.

Слід розробити і реалізувати заходи з нарощування обсягів товарного виробництва в ОСГ і заохочення їх до набуття статусу суб'єктів реального сектору економіки, удосконалити нормативно-правову базу і організаційні процедури з метою надання преференцій суб'єктам господарювання, які реально працюють і створюють робочі місця у сільській місцевості в неаграрній сфері або надають споживчі послуги сільському населенню, встановити режим максимального сприяння легалізації праці сільських жителів, які сьогодні займаються “тіньовим” виробництвом товарів чи наданням послуг.

З урахуванням специфіки сільського ринку праці необхідно впровадити комплекс додаткових заходів з його детінізації, а саме: внести зміни до системи оподаткування доходів домогосподарств, які повинні передбачати зменшення податкового навантаження на трудові доходи за рахунок збільшення оподаткування власності та доходів від її використання (наприклад, від оренди майна, страхових виплат тощо), забезпечити державну підтримку розширення можливостей легальної зайнятості мешканців сіл, зокрема, через розбудову інфраструктури та сфери послуг на селі.

Розвиток малого та середнього бізнесу в неаграрній сфері слід визнати головним елементом диверсифікації економіки сільських територій для зростання добробуту сільських жителів, збереження сільських населених пунктів, забезпечення зайнятості, підвищення ефективності праці та доходів населення, раціонального використання ресурсів, наповнення місцевих бюджетів, створення умов для працевлаштування осіб, вивільнених із сільськогосподарського виробництва, без зміни місця проживання та із збереженням бази відтворення трудового потенціалу села.

Крім технічного сервісу для агропромислового комплексу, харчової та переробної промисловості держава має сприяти розвитку найбільш перспективних, за світовим досвідом, галузей неаграрної сільської зайнятості, серед яких – діяльність у туристичній сфері (агротуризм), виробництво енергії на основі відновлюваних джерел, діяльність у сфері культури, мистецтва та національно-етнічної спадщини, упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів; розвиток соціальних послуг; здійснення віддаленої торгівлі та надання послуг шляхом використання Інтернету.

Реалії сучасної життєдіяльності сільського населення вимагають від нього творчих нестандартних підходів до організації нових робочих місць. Це може бути ремонт машин і агрегатів, послуги односельчанам з обробітку землі, вирощування та розведення риби, виробництво з вирощування розсади квітів, саджанців плодкових дерев та кущів ягід, виготовлення кліток для утримання і вирощування шиншил, нутрій, кролів, заготівля лікарських рослин, ведення тепличного господарства тощо.

Галузь побутових послуг — одна з найважливіших щодо забезпечення матеріальних умов населення. Її складовими є житлово-комунальний, побутовий сектори, торгівля і громадське харчування та ін. Їх відлагоджена робота збільшує вільний час населення, підвищує культуру побуту, скорочує масштаби і зменшує трудомісткість домашнього господарства. Серед напрямів розвитку цієї галузі — запровадження об'єктів та організація робочих місць у торгівлі, громадському харчуванні, надання перукарських послуг, прання та прасування білизни, послуги з озеленення та благоустрою територій, пошив і ремонт одягу, взуття, побутової техніки, транспортні, фото- та інтернет-послуги, організація і проведення урочистостей, виготовлення художніх виробів та знарядь сільськогосподарського призначення.

На наш погляд, політику розвитку сільських територій необхідно спрямувати на:

- забезпечення працівників (перш за все, кваліфікованих) технологічними, високопродуктивними і облаштованими робочими місцями з гідною оплатою і прийнятними умовами праці;
- надання соціальних гарантій фахівцям із спеціальностями, необхідними для розвитку відповідної території;
- організацію надійного функціонування соціальної інфраструктури села;
- формування системи державного регулювання демографічних процесів розвитку села;
- реалізацію програм розвитку депресивних територій;
- вирівнювання умов життєдіяльності міського і сільського населення;
- сприяння підвищенню зайнятості сільського населення;
- збереження та розвиток малих, віддалених і таких, що занепадають, сільських поселень;
- сприяння підвищенню рівня доходів сільського населення, вдосконалення обов'язкового пенсійного страхування сільськогосподарських працівників;
- стимулювання закріплення на селі спеціалістів із сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування.

Реалізація цих пропозицій дасть змогу відчутно збільшити зайнятість сільського населення України та сприяти не лише формуванню повноцінного ринку праці, а й значному підвищенню конкурентоспроможності економіки та усуненню реальних загроз національній безпеці держави.

Список використаної літератури

1. Орлатий М.К., Гнибіденко І.Ф., Демчик І.М. та ін. Розвиток сільських територій України (1990–2010 роки) : моногр. ; [за ред. М.К. Орлатого]. – К. : НДІ “Укргропромпродуктивність”, 2012. – С. 132–136.

2. Ринок праці сільської місцевості: стан та перспективи розвитку : мат. круглого столу (04.12.2013 р., м. Київ) ; [упоряд. І.Ф. Гнибіденко, Л.Г. Новаш]. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – С. 5.

References

1. Orlatyi M.K., Gnybidenko I.F., Demchuk I.M., etc. *Rozvytok Sil's'kykh Terytorii Ukrainy (1990–2010 Roky)*, za red. M.K. Orlatogo [Development of Rural Territories of Ukraine (1990–2010)], edited by M.K. Orlatyi. Kyiv, Ukragro-promproduktyvnist', 2012, pp. 132–136 [in Ukrainian].

2. *Rynok Pratsi Sil's'koi Mistsevosti: Stan ta Perspektyvy Rozvytku, uporyad. I.F. Gnybidenko, L.G. Novash* [Rural Labor Market: State and Perspectives of Its Development], edited by I.F. Gnybidenko, L.G. Novash. Kyiv, DSZU, 2014, p. 5 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11 березня 2014 р.
